

УДК 343.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.30>

ЛАТЕНТНІСТЬ ЯК РИСА КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Кікалішвілі М.В.,

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правової політики
та кримінального права*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3142-942X>

e-mail: balambon9@gmail.com

Кікалішвілі М.В. Латентність як риса корупційної злочинності.

У статті досліджується латентна корупційна злочинність та проблеми її виявлення, причини існування та зростання. Авторка зазначає про важливість вивчення цього питання враховуючи надзвичайно високий рівень латентності корупційної злочинності, що створює значні проблеми у боротьбі із нею. Зазначено, що здійснюючи дослідження рівня природної латентності корупційних правопорушень, доцільним виглядає застосування методик кримінологічної стратифікації суспільства, однак із проведенням широкомасштабного віктимологічного дослідження.

Також запропоновано і інші методи дослідження латентності корупційною злочинності. Авторка наголошує, що перелік таких методів не є вичерпним. І більш точне уявлення про реальні показники латентності корупційної злочинності можна отримати лише при комплексному застосуванні різних методів та порівнянні отриманих результатів.

Зазначається, що однією з причин латентності корупційної злочинності є специфічні відносини, в яких жодна із залучених сторін не розглядається як потерпіла або потерпіла від кримінального правопорушення сторона, перешкоджає кримінальному переслідуванню, яке проводять правоохоронні органи, щоб вони не дізналися про вчинення кримінального правопорушення.

Розкривається актуальність і важливість боротьби з латентністю корупційної злочинності.

У підсумку зазначається, що правдива оцінка владної корумпованості, масштабів розповсюдження корупції, природи корупційних проявів допомагає здійснити правильну оцінку ситуації зі станом корупції, її структурою, спрогнозувати її можливий розвиток та наслідки, сформувати дієві стратегію та тактику антикорупційної діяльності, а також визначити адекватні засоби запобігання корупції в Україні.

Специфіка відносин в корупційних правопорушеннях, конкретні способи їх вчинення і пов'язані з ними способи приховування відображають існуючий високий рівень латентності корупційних правопорушень. Латентність корупції є причиною, що перешкоджає виявленню таких кримінальних правопорушень безпосередньо під час їхньої підготовки чи вчинення та не дає змоги орієнтуватися на конкретні умови й обставини, які є необхідними для їхнього усунення. Усі ці факти суттєво ускладнюють процес виявлення корупційних правопорушень, тому необхідно застосувати комплексні методи та специфічні інструменти і заходи, які є відмінними від тих, що застосовуються з метою виявлення інших видів кримінальних правопорушень.

Ключові слова: латентність, корупція, корупційна злочинність, потерпілий, жертва, корупційні правопорушення, правоохоронні органи, неправомірна вигода, методи.

Kikalishvili M. Latency as a feature of corruption crime.

The article analyzes latent corruption crime and the problems of its detection, the reasons for its existence and growth. The author emphasizes the importance of studying this issue given the extremely high level of latency of corruption crime, which creates significant problems in combating it. It is noted that when studying the level of natural latency of corruption offenses, it is advisable to use the methodology of criminological stratification of society, but with a large-scale victimization study.

The author also proposes other methods of studying the latency of corruption offenses. The author emphasizes that the list of such methods is not exhaustive. And a more accurate picture of the real indicators

of the latency of corruption crime can be obtained only with the integrated application of various methods and comparison of the results obtained.

It is noted that one of the reasons for the latency of corruption crime is a specific relationship in which none of the parties involved is considered a victim or a victimized party, and the party impedes the criminal prosecution conducted by law enforcement agencies so that they do not learn about the commission of a criminal offense.

The author reveals the relevance and importance of combating the latency of corruption crime.

The author concludes that a true assessment of governmental corruption, the extent of corruption, and the nature of corruption helps to make a correct assessment of the situation with corruption and its structure, to predict its possible development and consequences, to formulate effective anti-corruption strategies and tactics, and to identify adequate means of preventing corruption in Ukraine.

The specificity of relations in corruption offenses, specific methods of their commission and related methods of concealment reflect the existing high level of latency of corruption offenses. The latency of corruption is a reason that prevents the detection of such criminal offenses directly during their preparation or commission and does not allow to focus on the specific conditions and circumstances necessary for their elimination. All of these facts significantly complicate the process of detecting corruption offenses, which is characterized by the need to use complex methods and specific tools and measures that differ from those used to detect and prove other types of criminal offenses.

Key words: latency, corruption, corruption crime, injured, victim, corruption offenses, law enforcement agencies, unlawful benefit, methods.

Постановка проблеми. Корупційна злочинність є однією з головних проблем для будь-якої держави, яка прагне побудувати демократію та в повній мірі дати змогу населенню реалізовувати свої конституційні права. Корупція є однією з корінних причин бідності, конфліктів і нестійкості держави. Вона підриває здатність держав ефективно надавати послуги та підтримувати верховенство закону, впливає на діловий клімат і перешкоджає сталому економічному та соціальному розвитку.

Корупція представляє собою реальну загрозу національній безпеці країни та виступає тим чинником, який підриває імідж держави в очах світового співтовариства.

На сучасному етапі розвитку України, в нашій державі спостерігається ряд негативних тенденцій щодо корупційної злочинності. Корупційні злочини погано розслідуються, а позитивна динаміка створюється штучно при відсутності реальних змін. Корупційна злочинність стає дедалі більш латентною та все більше охоплює політичні кола, що в свою чергу, становить значну загрозу національній безпеці України. Неухильне зростання латентних злочинних проявів корупції створює реальну небезпеку і для суспільства, є серйозною перешкодою для внутрішнього розвитку країни, а також міжнародних відносин. Високий рівень латентності є характерною рисою корупційної злочинності.

Стан опрацювання. Серед вчених, які присвятили свої праці дослідженню корупційної злочинності в Україні, можна виділити таких, як П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, О.Ю. Бусол, В.С. Батиргарєєва, О.М. Джу́жа, О.О. Дудоров, А.П. Закалок, О.Г. Кальман, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, Д.Г. Михайленко, М.І. Хавронюк, К.П. Задоя, В.В. Голіна, В.І. Шакун, В.М. Попович. Дослідженням латентної злочинності займалися такі науковці, як В.Ф. Оболенцев, В.І. Поклад, С.М. Храмов та деякі інші. Проте у більшості праць цих науковців йде мова про методи виявлення та дослідження латентної злочинності без урахування особливості окремих її видів. Окремі дослідження причин неповідомлення про корупційні правопорушення проводилися міжнародною організацією Transparency International, що веде боротьбу з корупцією.

Враховуючи доволі незначну кількість досліджень латентності корупційної злочинності **метою** цієї статті є вивчення цього питання з огляду на її надзвичайно високий рівень, що створює значні проблеми у боротьбі із корупційною злочинністю.

Виклад основного матеріалу. Ефективність правоохоронної діяльності у сфері протидії корупції неможливо виміряти та визначити без детальних статистичних даних. Лише на їх підставі можна говорити про успіхи чи невдачі в боротьбі з корупцією. Але, згідно з офіційною статистикою, переважна більшість латентних корупціонерів не обов'язково несуть відповідальність.

За оцінками науковців, правоохоронні органи реєструють не більше 1-5% корупційних злочинів. Решта мають латентний характер, а правопорушники лишаються непокараними, адже не притягаються до кримінальної відповідальності та продовжують злочинну діяльність [1, с. 132]. Отже, офіційні

дані про корупцію цілком не відображають дійсного її стану, а лише – активність правоохоронних органів у протидії злочинам.

Ситуацію ускладнює той факт, що досі в Україні не вигадали методик по дослідженню латентності злочинності корупційного спрямування. Через це про стан корупційної злочинності судять зазвичай у відповідності до висновків міжнародної організації Transparency International, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, громадських організацій національної природи чи ж досліджень окремих вчених. В своїх роботах вищенаведені суб'єкти застосовують різні цілі та використовують різні методики визначення стану злочинності корупційного спрямування. Зазвичай прийнято порівнювати показники умов економічного розвитку (рівень конкуренції економічного характеру, інвестиційний клімат, незалежність судової системи, захист права власності, тощо) й оцінювати контрольно-наглядову діяльність органів держави та якість процедури із надання державними виконавчими та місцево-самоврядними органами адміністративних послуг [2; 3]. Звичайно, що ці дослідження загалом розкривають стан речей тільки за окремими параметрами, проте не повсякчас зображують реальну й повну картину стану злочинності корупційного спрямування. Зазначимо також те, що емпіричним даним не завжди характерна наявність репрезентативності без відповідної науково обґрунтованої методики та програми дослідження. Так, здійснюючи дослідження рівня природної латентності злочинів корупційного характеру, доцільним виглядає застосування методики кримінологічної стратифікації суспільства, однак із проведенням широкомасштабного віктимологічного дослідження з визначенням та ідентифікацією потерпілих від корупції. Опитуючи людей важливо виокремити ту частку населення, котрій притаманний корупційний досвід, зрозуміти періодичність таких корупційних проявів, а також їх чинники. Оскільки окрім загально соціальних чинників злочинності корупційного спрямування, істотним вважається визначення індивідуальних чинників корупційних проявів й механізм їхньої реалізації [4, с. 199-200].

Аби отримати достовірніший висновок стосовно рівня латентності корупційних злочинів слід застосувати також і додаткові методи дослідження, наприклад:

- статистичне аналізування (порівняння динамічних рядів злочинності корупційного типу з даними щодо певних соціальних процесів; співставлення даних щодо злочинності в рамках країни та у регіонах; аналізування динамічних закономірностей злочинності корупційного спрямування, тощо);
- факторне аналізування (розкрити залежність між рівнем злочинності корупційного спрямування та криміногенними чинниками, якими здійснюється детермінація такого виду злочинності);
- дослідження циклічності динаміки злочинності корупційного спрямування (при динаміці злочинності можна звернути увагу на певну циклічність, що виникає через певну природну циклічність соціальних процесів (процес по «зниженню-зростанню»);
- аналізування тренда злочинності корупційного спрямування (трендом є тенденція злочинності, що проявляється за значний період, починаючи з 5 років. Для цього застосовуються математичні моделі: лінійну, експоненціальну, гіперболічну, параболічну, логістичну. Тренд майже неможливо фальсифікувати, він показує тенденцію реальної злочинності);
- аналіз відхилень від нормальної величини кореляційної залежності;
- структурне аналізування злочинності корупційного спрямування [5].

Але більш точне уявлення про реальні показники латентності корупційної злочинності можна отримати лише при комплексному застосуванні різних методів та порівнянні отриманих результатів.

Слід відмітити, що корупційна злочинність в Україні сьогодення, як й раніше, відрізняється високою долею латентності – перебуванням у прихованому вигляді. Відмічена тенденція цілком зрозуміла, адже, як й будь-який інший вид злочинності, корупційна злочинність передбачає настання кримінальної відповідальності, що не є бажаним для особи корупціонера.

Рівень латентності корупційної злочинності за різними підрахунками сягає 90-95 %. Так, у відповідності до різних оцінок науковців, до поля зору правоохоронців потрапляють не більше 1-5 % злочинів корупційної спрямованості [6, с. 142]. Така статистика задовольняє владу, правоохоронні органи, суди, в'язниці та більшість населення, за винятком тих, кого піймали. Такий невеликий відсоток корупційних злочинів дає змогу більшості «латентних злочинців» відчувати себе порядними людьми, особливо тим, хто входить до правлячої, політичної та економічної еліти. Оскільки злочинець - це не той, хто вчинив злочин, а той, кого спіймали.

Реальну кримінальну відповідальність несуть лише особи, які вчинили примітивні діяння і не здатні захистити себе, не мають коштів на відомого адвоката або не мають депутатської недоторканності; не мають впливових покровителів на верхах, не можуть внести заставу або просто не можуть

відкупитися. І все це серйозно підриває конституційний принцип рівності всіх перед законом і принцип невідворотності покарання.

Чому ж корупційні правопорушення так складно виявляти та розслідувати? У корупційних правопорушеннях беруть участь щонайменше дві сторони, що створює елементи взаємної відповідальності та вигоди. Виявлення, документування та розслідування корупційних правопорушень мають специфіку, відмінну від інших видів злочинної діяльності. Відмінність полягає, зокрема, у способі вчинення злочинних діянь, приховуванні та їхніх формах. На відміну від інших кримінальних правопорушень, коли потерпіла сторона зацікавлена в розкритті злочину, корупційні злочини вчиняються за згодою та в інтересах обох сторін.

Це специфічні відносини, в яких жодна із залучених сторін не розглядається як потерпіла або потерпіла від кримінального правопорушення сторона, перешкоджає кримінальному переслідуванню, яке проводять правоохоронні органи, щоб вони не дізналися про вчинення кримінального правопорушення. Корупційне правопорушення існує у формі конкретної угоди, яка вигідна обом сторонам. З точки зору кримінального права жодна із залучених сторін не «страждає» від корупції, і, отже, не зацікавлена в розкритті корупційної поведінки. Проникнення між сторонами корупційних відносин дуже ускладнене і, як правило, виявляється тільки в тому випадку, якщо одна зі сторін стає незадоволеною злочинною діяльністю.

Навіть при вимаганні неправомірної вигоди потерпілі не повідомляють про це правоохоронні органи, оскільки не тільки не довіряють антикорупціонерам, але вважають їх самих корупціонерами.

Перед правоохоронними органами стоїть доволі складне завдання – виявити факт корупції або іншого службового злочину, незважаючи на службове становище та статус посадових осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення. А такі особи часто мають своїх захисників, які володіють значним політичним і адміністративним ресурсом і використовують його для захисту правопорушників. Таким чином, латентність цього виду кримінальних правопорушень зростає.

Досить вірно зауважують деякі вчені, що латентність, про яку стали частіше вести мову в контексті корупційної злочинності, стала актуальним поняттям через підвищення обережності в своїх діях з боку корупціонерів та хабарників різного рівня [7, с. 125]. З огляду на появу широкого кола суб'єктів суто антикорупційного призначення, кожен, хто бере участь у корупційних схемах, почав більш обачно підходити до будь-якої корупційної дії.

Через розгалужену систему прикриття корупційних злочинів, пересічному громадянину неможливо уявити собі реальний стан корупційності в країні, адже навіть статистичні дані, як вітчизняних опитувальників, так й міжнародних не можуть надати повної картини.

Показники рівня корумпованості, що надаються певними міжнародними організаціями (це, зокрема, Transparency International – про індекс сприйняття корупції) не є точним зображенням кількості корупційних злочинів, їх характеру тощо. Ними фіксується загальне відношення світової громадськості до рівня корумпованості влади в певній державі. Однак, навіть так, беручи до уваги останній індекс сприйняття корупції, наразі існують усі підстави задля серйозних думок над проблематикою корумпованості вітчизняної влади й пошуком шляхів по її розв'язанню [8, с. 167].

Статистичними даними стосовно результатів по боротьбі із корупцією характеризується тільки одна сторона проблеми – правоохоронна активність та дієвість таких органів, однак ніяк не корупційний рівень [9, с. 85–114] і самостійно не може бути забезпечено утворення повної картини стосовно стану і тенденцій корупції в Україні.

Висновки. Підбиваючи підсумок, зазначимо, що правдива оцінка владної корумпованості, масштабів розповсюдження корупції, природи корупційних проявів допомагає здійснити правильну оцінку ситуації зі станом корупції, її структурою, спрогнозувати її можливий розвиток та наслідки, сформулювати дієві стратегію та тактику антикорупційної діяльності, а також визначити адекватні засоби запобігання корупції в Україні.

Специфіка відносин в корупційних правопорушеннях, конкретні способи їх вчинення і пов'язані з ними способи приховування відображають існуючий високий рівень латентності корупційних правопорушень. Латентність корупції є причиною, що перешкоджає виявленню таких кримінальних правопорушень безпосередньо під час їхньої підготовки чи вчинення та не дає змоги орієнтуватися на конкретні умови й обставини, які є необхідними для їхнього усунення. Усі ці факти суттєво ускладнюють процес виявлення корупційних правопорушень, тому є необхідність застосування комплексних методів та специфічних інструментів і заходів, які відрізняються від тих, що застосовуються з метою виявлення інших видів кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кондратов Д.Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 2 (19). 2018. С. 132.
2. Антикорупційні стратегії для країн з перехідною економікою. За ред. І. Сікори. Київ, Візкам, 2002. 132 с.
3. Корупційні ризики надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності в Україні / [І. Каліушко, В. Тимошук, О. Банчук та ін.; І. Бекешкіна]; Центр політико-правових реформ, Фонд «Демократичні ініціативи». К.: ФОП Москаленко О.М., 2009. 196 с.
4. Бойко А.М. Методологія пізнання корупційної злочинності. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2012. Вип. 29. С. 199-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/arvchzu_2012_29_22.
5. Теоретические основы исследования и анализа латентной преступности: *монографія* / под ред. С.М. Иншакова. М.: ЮНИТИ-ДА-НА: Закон и право, 2011. 839 с.
6. Кондратов Д.Ю. Кримінологічна характеристика сучасної корупційної злочинності в Україні. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 2 (19). 2018. С. 142. –URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4438>.
7. Маршуба М.О. Корупційна злочинність в Україні: сучасний стан та основні стратегії протидії. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2016. Вип. 31. С. 125; URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2016_31_11.
8. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. К.: Юрид. думка, 2004. с. 167.
9. Камлик М.І., Невмержицький Є.В. Про результати дослідження проблем, що пов'язані з протидією корупції в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2000. № 2. С. 85–114.